
voor demoralisatie bewaard en gesteund in de moeilijkste jaren van hun leven.

Na dit bericht is het merkwaardig dat pastoor P.C. van Liempt van Hedel daarentegen meldde: ‘overigens is van ontvangen der H.H. Sacramenten [door de Franse en Poolse vluchtelingen] niets gebleken, ofschoon allen Katholiek waren *behalve de Polen*.’¹⁸ In een nota bene lichtte de Schiedamse schrijver toe hoe de Polen in Schiedam – en nog eens duizend in Rotterdam – terecht waren gekomen: ‘Deze Polen, uit Warschau en voor het merendeel wevers en mijnwerkers – enkele zijn student – zijn in Duitschland op de munitiefabrieken gaan werken, maar zij raakten uitgeput, daar zij bij het zware werk niet te eten kregen dan koolrapen met water. Zij zijn daarom – terwijl de Duitse regering oogluikend toestemde – over de grenzen gekomen.’

Aan het einde van de oorlog kreeg Nederland nog eens te maken met vluchtelingen, Franse ditmaal, verjaagd door de in het nauw geraakte Duitse troepen. Alleen de memoriales van de Willibrordusparochie te Hedel en de Stephanusparochie in Meppel maken er melding van. In Hedel ‘arriveerden op 30 oktober 1918 141 Franse vluchtelingen. Zij werden met de grootste moeite onder dak gebracht in twee lokalen van de vroegere openbare school, in de graanschuur van den Molenaar, den mandenmakerswinkel van C. van de Lem en in de zaal van de oude pastorie achter onze Kerk.’ In december van dat jaar keerden deze vluchtelingen via Rotterdam weer naar huis terug.

Ook de Franse vluchtelingen trokken Nederland ver in, getuige het Meppelse memoriale:

Duizenden nemen de wijk naar Holland en zoo werden [lees: kwamen] op 27 en 29 October circa 2000 evacués uit Douai, Cambrai, Valenciennes enz. te Meppel en werden in de verschillende dorpen verdeeld. Drie Geestelijken, waaronder de Pastoor van [onleesbaar] Msr. Delplanque; de President van het Grootseminarie te Lille en tevens [Canoniëns – kanunniken?] voor Cambrai Msr. Lenotte en de Kapelaan Msr. Beyart, vestigen zich te Meppel. De eerste vertoefde in het Hotel [onleesbaar] eenige dagen en is toen reeds naar Frankrijk teruggekeerd, de twee anderen verbleven aan de pastorie tot aan [opengelaten maar later niet ingevuld]. Ruim 300 evacués werden ondergebracht in de school aan de Pledderstraat. Zondags om 9 uur werd voor hun door Msr. Lenotte de H. Mis opgedragen en gepreekt. Den 11 november werd onder de oorlogvoerende volkeren een wapenstilstand gesloten. Maar de vreugde van dit feit werd verstoord door de dreigende re-

¹⁸ *Stukken betreffende de parochie H. Willibrordus te Hedel, 1849-1927, ca. 1937, KDC, coll. MEMO, inv.nr. 82. Cursivering van mij, LW.*